

recenzje i omówienia

ANDRZEJ KALETA¹

RECENZJA KSIĄŻKI GERDA VONDERACHA „SZANSE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH O CHARAKTERZE PERYFERYJNYM”²

Książka prezentuje wyniki nowatorskich badań, których – przynajmniej w krajach niemieckojęzycznych – nie można porównać do żadnych innych, zarówno pod względem skali interdyscyplinarności (liczby i zróżnicowania specjalizacji badaczy w nich uczestniczących), rozległości podejmowanych zagadnień, jak i aplikacji rezultatów do teorii i praktyki rozwoju regionalnego. Budzą one podziw tym bardziej, że realizowano je tylko przez trzy lata (2004–2007), chociaż pod patronatem Berlińsko-Brandenburskiej Akademii Nauk (Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften), kultuwującej bogate tradycje założonego jeszcze w 1700 roku Brandenburskiego Towarzystwa Naukowego (Brandenburgischen Sozietät der Wissenschaften). Współcześnie Akademia stara się być miejscem współpracy ludzi nauki, polityki, gospodarki i zdominowanej przez media sfery publicznej, a jej zadaniem jest „...interdyscyplinarny dyskurs nad ważnymi naukowymi i społecznymi problemami współczesności, celem doradzania społeczeństwu i jego elitom politycznym” [*Przedmowa*, s. 1]. Do realizacji tego zadania powołano interdyscyplinarne zespoły robocze, a wśród nich, w 2004 roku, grupę roboczą „Przyszłościowe funkcje obszarów wiejskich” (innowacje na obszarach wiejskich). Rzecznikami grupy, składającej się z 24 naukowców reprezentujących niemieckie i europejskie szkoły wyższe i inne instytucje naukowe oraz 5 pracowników obsługi, zostali wiceprezydent Akademii Reinhard F. Hüttl (profesor nauk leśnych na Politechnice w Cottbus)

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu (e-mail: kaleta@umk.pl).

² Zur Zukunft ländlicher Räume. Entwicklungen und Innovationen in peripheren Regionen Nordostdeutschlands. (O przyszłości regionów wiejskich. Rozwój i innowacje w peryferyjnych regionach północnych Niemiec.) Herausgegeben von Reinhard F. Hüttl, Oliver Bens und Tobias Plieninger. Forschungsberichte der Interdisziplinären Arbeitsgruppen der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften, Band 20. Akademie Verlag, Berlin 2008, 441 Seiten.

oraz, jako jego zastępca, Carl F. Gethmann (profesor filozofii na Uniwersytecie Duisburg-Essen). Grupa robocza i 6 wyłonionych w jej obrębie podgrup odbywały liczne posiedzenia robocze z zapraszającymi ekspertami, organizowały publiczne sympozja i fora dyskusyjne z referentami z Niemiec i z zagranicy. Wsparcie uzyskane z innych instytucji, na przykład z Die Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), umożliwiło poszerzenie tej działalności na niespotykaną dotychczas skalę, w efekcie czego nad obszernym raportem końcowym pracowało 43 naukowców, reprezentujących różne dyscypliny i działy nauki – od filozofii i socjologii, przez geografię, biologię, nauki rolnicze i leśne, po planowanie przestrzenne i rozwój regionalny. Ich działania koordynował Tobias Plieninger (doktor nauk leśnych), a nad naukową redakcją całości tomu czuwali wymieniani już wcześniej prof. Hüttl oraz Olivier Bens (doktor geografii).

Ogólnie rzecz biorąc poszukiwano odpowiedzi na pytanie o przyszłość obszarów wiejskich, starając się nie ulegać dominującej, powierzchownej i negatywnej percepcji wsi, próbując raczej wskazać nowe możliwości jej rozwoju. Do egzemplifikacji empirycznych wybrano północno-wschodnie okręgi Barnim, Uckermark oraz Uecker-Randow, rzadko zaludnione nawet jak na warunki niemieckie, doświadczające wszystkich skutków procesu transformacji w wyniku rozpadu byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w tym zapaści obszarów wiejskich.

Analizowana książka (poza wstępem i zakończeniem) dzieli się na trzy główne części, z których każda to liczne rozdziały i podrozdziały, napisane przez autorów z różnych dziedzin nauki.

Na pierwszą składają się teksty o zmianach strukturalnych i tendencjach rozwojowych na obszarze badań, poświęcone analizie zmian warunków środowiska, krajobrazu oraz struktury gospodarczej i społecznej po 1990 roku.

Część druga koncentruje się na „...zmianach w sposobach wykorzystywania ziemi”, charakteryzowanych jednak dość generalnie, bez przypisywania szczególnej uwagi do specyficznych właściwości morfologicznych badanego obszaru. W przeglądowych analizach ponadregionalnych tendencji rozwojowych w rolnictwie, gospodarce energetycznej, infrastrukturze itd. dominuje perspektywa nauk rolniczych oraz nauk o kształtowaniu przestrzeni, tradycyjnie powiązanych z funkcjami obszaru wiejskiego. Dalej opisywane są „konteksty oraz warunki dla innowacji”, między innymi w perspektywie kooperatywnego sterowania regionalnym rozwojem, funkcjonującego pod modnym hasłem „Regional Governance”. Dyskutuje się różne aspekty takich wartości, jak: krajobraz kulturowy, rozwój zrównoważony, wielofunkcyjność, sprawiedliwe warunki życia.

Stanowią one punkt wyjścia dla części trzeciej książki, w której rozważa się różne opcje działań. Rozpoczyna się ona refleksjami nad etycznymi aspektami procesów innowacyjnych, na przykład z perspektywy zachowania praw zwierząt. Następnie odnosi się je do różnych obszarów rolnictwa, chociaż w niewielkim zakresie tego charakterystycznego dla badanego obszaru, i możliwości jego dalszego rozwoju. Duże znaczenie przywiązuje się do produkcji surowców odnawialnych. Chociaż ten problem wymaga jeszcze wielu badań, to właśnie inżynierii genetycznej i nowym właściwościom roślin przypisuje się ważne znacze-

nie w rozwoju rolnictwa, zwłaszcza w regionie będącym obiektem badań. Szanse na przyszłość to również bardziej kreatywne, rynkowe wykorzystanie dotąd w ten sposób niepostrzeganych dóbr i usług, w tym przede wszystkim krajobrazu kulturowego, traktowanego jako zasób wielofunkcyjnego modelu rozwoju badanego obszaru, dla którego również socjologowie opracowali „inteligentne” modele, opisujące związki pomiędzy infrastrukturą i jakością życia.

W końcowych rekomendacjach, dotyczących wzmocnienia pomyślnego rozwoju obszarów wiejskich północno-wschodnich Niemiec w najbliższych dwudziestu latach, zespół autorski kieruje się w sensie normatywnym koncepcją zrównoważonego rozwoju, uwzględniającego wzajemną relewantność sfery ekonomicznej, ekologicznej oraz społecznej. Pomimo zakładanego dalszego utrzymywania się ich peryferyjnego charakteru – separacji od dominujących procesów ekonomicznych i społecznych oraz braku dostatecznych zasobów potrzebnych do samodzielnego rozwoju, zauważono jednak istnienie czynników innowacyjnych, takich jak: mentalność, zmysł przedsiębiorczości i pewne tradycje technologiczne, których dotąd nie zauważano i nie traktowano jako istotnych dla „wsi jako obszaru możliwości”. Niewykorzystywanym potencjałem rozwojowym jest również idea wielofunkcyjności wsi, tak samo jak wzrost znaczenia rolnictwa i leśnictwa na skutek rosnących cen surowców rolnych oraz pojawienia się nowych możliwości produkcji roślinnych, traktowanych jako surowce odnawialne. Z pomocą mogą przyjść nowoczesne formy zarządzania (governance), zakładające szeroki udział członków lokalnych społeczności, otwartych na nowe instrumenty rozwoju i zrozumienie dla innowacyjności. Przez dostosowanie infrastruktury do potrzeb ludności, jak również stworzenie rynku usług ekologicznych przez wykorzystanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu można również znacząco podnieść jakość życia jego mieszkańców. Wsparcie realizacji tych postulatów wymaga wzmocnienia interdyscyplinarnych badań nad tymi wszystkimi zagadnieniami.

Reasumując, raz jeszcze należy podkreślić, że mamy do czynienia z niezwykle, chociaż jednorazowym przedsięwzięciem naukowym, przede wszystkim przez połączenie różnorodnych typów aktywności badawczej i debaty publicznej, które znalazły znakomite odzwierciedlenie w omawianej książce. Niestety, raczej trudno oczekiwać kontynuacji tego typu badań. Współdziałanie tak wielkiej liczby badaczy z różnych dziedzin wymaga znaczących nakładów finansowych, organizacyjnych i gotowości do kooperacji, które na taką skalę rzadko są możliwe. Nie można również zakładać, że – tak jak w przypadku prezentowanego studium – duża grupa badaczy będzie zawsze zdolna do wypracowania wspólnego stanowiska we wszystkich analizowanych kwestiach (na przykład w kwestii organizmów modyfikowanych genetycznie), które, jak uczy doświadczenie, różnią się w zależności od reprezentowanej dyscypliny, naukowej i politycznej orientacji. Trudno zatem spodziewać się, aby w przyszłości we wszystkich badaniach regionalnych o podobnym profilu było możliwe bazowanie na tak obszernych podstawach wiedzy ogólnej, przytłaczającej w prezentowanym studium materiał na temat badanego regionu. Wydaje się, że publikacja tej pierwszej w odrębnym opracowaniu byłaby rozwiązaniem o wiele bardziej god-

nym polecenia. Wtedy bowiem przyszłe badania regionalne, nawet wykonane w obrębie tylko jednej dyscypliny, mogłyby łatwiej i śmielej do niej nawiązywać. Ponieważ jednak tak obszerne i nawiązujące do tak wielu dyscyplin opracowania o teoretycznych podstawach przyszłego rozwoju obszarów wiejskich nie powstało, zatem książka *Zur Zukunft ländlicher Räume. Entwicklungen und Innovationen in peripheren Regionen Nordostdeutschlands* będzie musiała je zastąpić.